

YÜRÜMEK POLİTİK BİR İŞTİR

Tezcan Durna*

Yürümenin felsefesi olur mu? Frédéric Gros'un *Yürümenin Felsefesi* (2017) başlıklı kitabını ilk gördüğümde aklıma gelen ilk soru bu oldu. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarını köyde geçiren ve uzun yıllar bisiklet dışında bir ulaşım aracının sahibi olmayan biri olarak yürümek benim için çok sıradan bir etkinlikti. Kentli orta sınıf insanlar için bir hayal olan yürüme, çocukluğumda, benim için, evden bahçe ve tarlaya uzanan bazen çok keyifli bazen de mecburi bir yolculuktu. En nihayetinde yürümek, insan için iki ayakla gerçekleşen, tamamen kendi bedensel enerjisine dayalı bir etkinlik. Milyarlarca yıl evvel, insan türünün ilk görüldükleri yer olan Afrika'dan dünyanın en ücra köşelerine kadar yayılmasına yol açan eylemin de kendisi. İnsanın doğayla, doğada en saf bulunma halini de anlatan bir etkinlik. Bu nedenle aslında yürümek; basit bir eylem değil; belki de günümüzde önemini insanlığın unuttuğu, onu artık sportif bir etkinliğe indirgediği bir var olma biçimi. Zira insan günümüz hız toplumunda ancak yürürken ağırdan alma "hakkı"nı kullanabiliyor. Çünkü gitmeniz gereken yere ancak ağırdan alma lüksünüz olduğu zaman yürüyerek gidebilirsiniz. Yürümenin ise hızla alakası yoktur.

Milyarlarca yıl öncesinde, ellerinde navigasyon aletleri olmadan, sadece doğayı dinleyerek ve ona meydan okumak yerine ona uyum sağlayarak, sabırla atalarımızın binlerce yıl içinde kat ettiği yolları günümüzde saatler içinde kat ediyoruz. Ancak bu sabırla oluşan kadim bilgeliğin şaşmaz bir yön duygusunun olduğunu Wade Davis (2015, s. 40-42) Polinezya halkları arasındaki deneyimlerinden aktarıyor. Yayıldığı alan

---

* Moment Dergi Yayın Kurulu Üyesi, Bağımsız Akademisyen, tezcandurna@gmail.com.

Yazının Geliş Tarihi: 21/05/2018 Yazının Kabul Tarihi: 30/05/2018

itibariyle dünyanın neredeyse beşte birini oluşturan, binlerce adadan oluşan Polinezya Adaları'na atalarımızın nasıl ulaştığını, o adalar arasında nasıl iletişim kurduğunu, adadan adaya doğanın yıkıcı gücüyle mücadele ederek nasıl bağlantı kurduğunu günümüz teknolojisiyle bile anlamak mümkün olamıyor. Galiba bu sır sadeliğin, dinginliğin, sabrın ve "teslimiyet" in verdiği özgüvende yatıyor. Yürümek, alet, teknoloji, teknik değilse bile bir bilgiye ihtiyaç duyuyor doğayla mücadele açısından. Ancak bu bilgi, yılların, hatta bin yılların içinde sabırla yoğrulmuş kadim bir bilgi. Bu bilgi doğayı zaptetmek yerine onu dinlemeyle, ona samimiyetle kulak verildiğinde anlamı olan bir bilgi. Sahip olunan değil, olunan bir bilgi. Siz doğayı dinlediğiniz zaman, onunla nasıl başa çıkabileceğinizi değil, doğaya nasıl karışabileceğinizi öğreniyorsunuz. Yoksa *Into the Wild*¹ filmindeki genç gibi yok olup gidiyorsunuz. Günümüzün kendine aşırı güvenli modern insanı da bu aşırı özgüvenle doğaya karışmak yerine ona hükmetmeye çalışırken, yok olma tehlikesi altında.

Yürümek aslında insanın kökenine inersek, göçebeliğine de eşlik eden bir eylem. Öyle ya, insan hedefe kilitli bir biçimde, hayatta kalma güdüsünün hareketiyle yürümeseydi, ilk çıktığı kıtadan dünyanın ücra köşelerine nasıl ulaşacaktı? Bu nedenle yürümek; günümüz modern zamanlarının en yakıcı/yıkıcı sorunlarından birisi olan mültecilik kavramı ile de bir arada düşünülmesi gereken bir kavram. Zira insanlar hala öz yurtlarındaki savaş ve çatışmalardan canını kurtarmak için görece daha güvenli ülkelere canlarını dişlerine takarak, yokluk içinde yürüyerek kaçıyorlar.² 100 yıldan fazla zaman önce bu memleketten göçe zorlanan Ermeniler, çoluk çocuk, yaşlı ve kadınlar olarak yürümeye zorlanarak kovuldular. Kuşkusuz böylesi yürüyüşlerin felsefesinden ziyade, siyasetini düşünmek gerekir. Bu şekilde yürüyen insanlar, Agamben'in de tarif ettiği "kutsal bedenler" (2001) olarak karşımıza çıkıyor. Hiçbir hukuksal zırhla korunmayan, çıplak bedenler. Her türlü suiistimale, hukuk ihlaline açık çırılçıplak bedenler. Modern zamanlarda gerek savaş ve çatışma gerekse ekstrem iklim koşulları

¹ Sean Penn'in yönettiği 2007 yapımı filmde, genç bir üniversite öğrencisi, mezun olduktan sonra, her şeyi bırakıp doğanın içinde yaşamaya karar verir. Pek çok güçlükle karşılaşan genç, deneyerek değil kitabi bilgilerle hayatta kalmanın bedelini ağır bir şekilde öder.

² 10 Mayıs 2018 tarihli gazetelerde bir haber gördük. Haber 37 gün boyunca açlık ve yokluk içinde, bin bir tehlike atlatarak Afganistan'dan kaçan, Ağrı'ya kadar yürüyerek gelen 15 göçmenin hikâyesini anlatıyordu. Bu insanların her biri yaşadıklarını yazsalar, kuşkusuz bu yürüyüşün de bir felsefesi çıkardı ortaya. Ancak gazeteye bu insanların hikâyesi bir felsefe olarak değil bir trajedi olarak yansdı, ilk okunduğu anda üzen, ama sonra çarçabuk unutulmuş bir trajedi. (Haber için, bkz. <https://www.sozcu.com.tr/2017/gundem/37-gun-yuruyerek-afganistandan-agriya-ulastilar-1841044/>, erişim tarihi: 18.05.2018).

nedeniyle her birimiz yürüyerek doğup büyüdüğümüz topraklardan kaçma tehlikesiyle karşı karşıyayız. Yani her birimiz çıplak beden olma potansiyeline sahibiz. Bu satırların yazarı, bir barış bildirisine imza attığı için çıplak beden olmanın adaylarından birisi hâlihazırda. Baskının, çatışmanın, otoriterleşmenin yoğunlaştığı bir ülkede, muktedirin savaş talebine karşı çıkmamanın doğal sonuçlarından birisi gibi görünebilir mülteci olma riski, ancak elbette başka türlü bir yaşam tahayyülünü önce talep etmek sonra da onda ısrar etmek de politik öznenin olmazsa olmazları arasındadır. Elbette bu son cümleler bir hal tercümesidir, ele almayı vaat ettiğimiz kitabın meramını sunmaktan uzaklaşmayalım.

Kitap modern öznenin yaptığı gibi yürümenin bir araç olmadığı kanaatine dikkat çekerek başlıyor. Yazar, bu bağlamda yürümenin bir spor etkinliği olmadığını hatırlatıyor ilk cümlesinde. Yürümek, basitçe bir ayağını diğer ayağının önüne atmaktan ibarettir, ancak spor etkinliği gibi bir rekabet için yürümek, yazarın dikkat çektiği yürümenin felsefesiyle uyuşmayan bir etkinlik. Zamanla, rakiple, doğayla, kendinle yarışmak, yürümenin felsefesini gölgede bırakan bir motivasyon. Bu nedenle yürümek yazara göre bir erteleme özgürlüğü sunduğu andan itibaren bir anlam ifade ediyor. İşe yürüyerek gideyim, yol parasından tasarruf etmek için yürüyeyim, fit kalmak için yürüyeyim gibi motivasyonlar, yürümenin modern özne tarafından araçsallaştırılmasını beraberinde getiriyor. Kuşkusuz zamanla yarışan, kendini içinde yaşadığı zamanın hızına kaptıran bir modern özneye yürümek için bu tür motivasyonlar gerekli görülebilir. Ancak zaten zamanla yarışan özne, vakti nakdin diğer yüzü olarak kavrayan kişi, erteleme özgürlüğüne de sahip değildir doğal olarak. Her anı planlı, günün her saati bir işe ya da eyleme angaje edilmiş bir kişinin özel olarak şu sokağı da yürüyerek geçeyim deme lüksü söz konusu değil. Bu nedenle yürüme eylemi ile tamamen üretkenliği motive eden kapitalist bir toplum arasında derin bir çelişkinin olduğunu hatırdan çıkarmamak gerekir. Yine bu nedenle gerçek anlamda bir yürüyüş, özel pantolonlar, ayakkabılar ve “sopalar” eşliğinde yapılan “trekking” değildir yazara göre. Zira böylesi bir etkinlik, doğasında insanın kendi özüne, doğaya dönme isteğini teşvik etme amacı barındıran yürüyüşü, tüketimin gerekçesi haline getirir. Böylesi bir motivasyon, yine doğasında tefekküre dalma isteğini barındıran yürüyüşü, rekabetçi bir spora döndürme riski taşır. Rekabet yerine tefekkür için yürümek ise ya yalnız yürümeyi ya da en fazla dört kişiyle yürümeyi gerektirir hatırlatmasında bulunuyor. Bu sayının mutlaka bir hikmeti vardır, ben bu hikmeti yazarın yürümeye yüklediği anlamda aramak gerektiğini düşünüyorum. İnsan yürürken ya kendisiyle konuşacak ya da zaman zaman değiştirebileceği sohbet eşlikçileriyle yürüyebilecektir, ki bu eşlikçiler de sohbetin derinleşebilmesi için dördü

geçmemelidir. Yazar bu nedenle, motivasyonu rekabete dayanmayan yürüyüşü ünlü yazar ve filozofların yürüme etkinliklerinden uzun uzun bahsederek devam ediyor kitabına; her biri de zaten pek çoğumuzun tanıdığı, ama yürüyüşün hayatında ne kadar önemli olduğundan pek haberimiz olmayan ünlüler.

Nietzsche, Rimbaud, Thoreau, Nerval, Kant, Rousseau, Gandi, İsa gibi kendi politik, felsefi ve düşünsel bakış açılarından yürüyüşü bir yaşam biçimi ve varoluş hali olarak şekillendirmiş isimler karşımıza çıkıyor kitapta. Örneğin, Nietzsche severler için önemli bir bilgi ile karşılaşılıyor. Çok bilinen ve çok okunan *Böyle Buyurdu Zerdüşt* kitabında Nietzsche, “Kanla yaz: göreceksin ki kan ruhtur” (1997, s. 43) der. Ancak Gros, bu deli olduğu kadar, ulu düşünürle ilgili bir gerçeğe daha dikkat çekiyor yürümenin hikmeti çerçevesinde. Nietzsche, *Tragedya'nın Doğuşu'ndan Gezgin ve Gölgesi'ne, Şen Bilim'den İyi'nin ve Kötünün Ötesinde'ye* kadar pek çok eserini yürürken yazmıştır. Çünkü Nietzsche için yürümek aynı zamanda özgür bir biçimde düşünmek için bir fırsattır. *Gezgin ve Gölgesi'ni* yazdığı yaz, günde en az sekiz saat yürür. Nietzsche için yürümek Kant'ta olduğu gibi işe ara vermek ve zihnini temizlemek için bir mola değildir. Bizzat çalışmasının bir parçasıdır. Çünkü Nietzsche kendi deyimiyle “kitaplar arasında düşünebilenlerden, beynini kitapların dürtüklediği” kişilerden değildir. O deniz kıyılarında, dağ eteklerinde, kırlarda “yürüyerek, sekerek, dans ederek” düşünenlerdendir (s. 23). Gerçekten de Nietzsche kadar olmasa da kafasındaki düşünceleri toparlamakta güçlük çekip de kısa bir yürüyüşe çıkıp, sonra düşüncelerini o yürüyüş sırasında şekillendiren az değildir. Doktora tezi yazarken inzivaya çekilip, kitaplardan medet umarken tıkanarak evimin yakınındaki parka süresi belli olmayan yürüyüşler yaptığım zamanlar geldi aklıma kitabı okuyunca. Yazdığım bir bölümün nüvesi o yürüyüş sırasında şekillenmişti. Biraz da erken bitirdiğim yürüyüşün sonunda aklımdakileri kâğıda aktarabilmek için ayakkabılarımı bile çıkarmadan masanın başına çöküp neredeyse nefes almadan sayfalarca el yazısıyla düşündüklerimi aktarmıştım. Gerçekten de öyleydi, kafamdakileri yürüyüş sırasında şekillendirmiştim ve yürürken, onları aktarabileceğim bir araç yoktu yanımda. Aslında içine düştüğüm bu aciliyet hissi insanın unutmamak için yazdığı, hatırlamak için not ettiği gerçeğini de ortaya çıkarıyor. İnsanı düşüncesinin hakikiliğine, bu hakikiliğin kendisi dışındakilere de aktarılabilirliğine en nihayetinde simgeler aracılık ediyor gibi görünüyor. Ancak bu simgelerin, yani bu bağlamda yazının yürürken aklından geçen tüm hakiki düşünceyi aktarıp aktaramadığı da bir muamma. O nedenle yürümenin yol açtığı en önemli şey bence, yazmaya yol açmasından ziyade insanın kendisiyle diyaloga yol açmasıdır. Ta

Sokrat'a dayanan diyaloji, gerçek anlamda yürürken vuku bulabildiği için, Nietzsche de konuşur gibi yazar, tam da masa başından ziyade, kırlarda sekerek düşündüğü için. Diyalojik düşünce ise insanın içindekinin gerçek anlamda doğmasına, ortaya çıkmasına vesile olur; elbette bu meyanda özgürleştirici bir süreçtir. Nietzsche'nin konuşur gibi yazması boşuna değildir, zira o yürürken yanındaki bazen gerçek bazen de hayali eşlikçisine aklında uçuşanları aktarıverir. Nietzsche'nin ahlak, iyi, kötü, bilim üzerine yazdığı şeylerdeki özgül hakikatin sırrı bu yürüyüşlerdedir. Zira yürüyüş, insanı içinde bulunduğu doksalardan, kanaat kırıntılarından, kültürel hegemonyalardan uzaklaştırır, kendisiyle başbaşa bırakan nadide bir etkinlik olarak tanımlanır Gros'un kitabında.

Gros'un, yürüyüşün felsefesini bağlamına yerleştirmek için bahsettiği tüm filozof, düşünür ve yazarlardan bahsedecek değilim. Nietzsche üzerine yazdıklarımın, kitap hakkında yeterince merak uyandırıcı satırlar olmasını ümit ediyorum. Her yürüme etkinliğinin politik ve felsefi bağlamını kavrayabilmek için her filozof ve düşünürün deneyiminin ayrı bir ufuk açtığını da unutmamak gerekir. Örneğin, bu bağlamda Aydınlanma'nın en özgün ve bağlantısız filozoflarından Jean Jacques Rousseau'dan bahsetmemek de olmazdı. O'nun müzmin bir yürüyüşçü, bağlantısız ve yersiz yurtsuz bir dünya yurttaşı olduğunu elbette biliyordum. Hem Rousseau'yu hem de Arthur Rimbaud'yu müzmin bir gezgin, bağlantısız bir dünya yurttaşı yapan, onların düşünsel olarak da zihinsel olarak da kalıcı bir şekilde bir yere bağlı olamamalarından kaynaklanır. Düşünce dünyalarını zengin kılan, insanın en saf halini bir hakikat olarak karşımıza çıkaran, örneğin özellikle Rousseau'nun insanlar arasındaki kurulmuş eşitsizliklere vurgulu bir biçimde dikkat çekme becerisini getiren de bu bağlantısızlık ve yürüme tutkusudur. Yürümek, bu gibi bünyelerde basit bir eylem olmanın ötesine geçip bir felsefi sisteme, bir düşünsel ekole, bir politik motivasyona dönüşür. Arthur Rimbaud'nun kısa, trajik ve çok hareketli yaşamının sonlarındayken, bir ayağı dahi olmadığı halde bulanık zihniyle neden hala "gitme" (Gros, 2017, s. 51) hayalleri kurduğunu yürümenin verdiği hazzı ve özgürlüğü bilmeyenler anlayamaz.

Yürümek, hiçbir araca, hiçbir topluluğa, hiçbir kalıba ihtiyaç duymaz. İnsanın zaman ile mekân arasındaki sıkışıklığı aşmasının en iyi yollarından birisidir. Zira yürümek günümüzde moda olan yavaşlığın en belirgin sembollerinden birisidir. Yavaş şehir, yavaş yemek, yavaş gazetecilik gibi hızın zıddıyla kurulan etkinliklerin hepsinin temelinde yürüme etkinliği yatar. Hız aslında zaman kazandırmaz. Hızla yaptığımız bir işten arta kalan zaman, tıpkı Marks'ın "artı değeri" gibidir. Aslında ihtiyacından fazlasını biriktirmesi insanı gerçekten özgürleştirmez; aksine tutsaklaştırır. Gros, zamanı

hızlandıran şeyin acelecilik ve sürat olduğuna dikkat çekerek, hızlı bir şekilde yaptığınız her şeyin istifleme etkinliği ile aynı şey olduğunu hatırlatır (s. 38). Acele ettikçe daha fazla zamana ihtiyaç duyarsınız, daha fazla zamana ihtiyaç duydukça acele edersiniz. Bu ikisi arasındaki neden sonuç ilişkisi bir süre sonra kaybolur, hızın kendisi bizatihi amaca dönüşür. O saatten sonra zaman sizi tutsak etmiş olur. Zamanla bir işiniz olmadığında, zamanın size gerçekten de hiç bitmeyecekmiş gibi geçtiğini görürsünüz. Benim aklıma çocukluğumda geçirdiğim yaz tatilleri gelir. Haziran başında girdiğimiz yaz tatili çocukluğumda çok uzun sürerdi. Hayatımın hiçbir döneminde böylesi uzun yaz tatilleri yaşamadım. Şimdi yazın nasıl geçtiğini, güz aylarının ne çabuk gelip çattığını bilemiyorum. Bu belki de çocukluk ve yetişkinlik arasındaki algı farkından da kaynaklanıyor olabilir, ancak modern hayatın içindeki hızın da bu algı farklılığını önemli ölçüde etkilediğini inkâr edemeyiz.

Kitap daha önce tanımadığım ve sivil itaatsizliğin kurucularından sayılabilecek Henry David Thoreau ile de tanışmama vesile oldu. Thoreau'nun 1800'lü yıllarda yazdığı *Walden Gölü, Ormanda Yaşam* (2017) başlıklı eseri ve bu esere esin veren ormandaki iki yıllık yaşama deneyimine Gros'un kitabında rastlamak boşuna değil. Kitapta Thoreau'ya özel ve uzun bir yer ayrılmasının nedeni, yürümeyi karakterize eden en önemli iki şeyin O'nda bulunmasından kaynaklanır. Hem bireyci bir başkaldırı hem de doğayla hemhal olmanın verdiği doğalcılık. Bu iki kavram da sanayileşmenin ve doğanın fethinin doludizgin yaşandığı 1800'lü yıllarda Batı'da özellikle de ABD'de gerçek bir politik tavır alışa tekabül etmesinden dolayı önemli bir çıkış noktasıdır. Thoreau'nun toplumu terk ederek, Walden Gölü'nün kıyısında kurduğu kulübede geçirdiği iki yıl, aynı zamanda onun zenginlik-yoksulluk, kâr-zarar, efendilik-kölelik gibi kavramları yeniden düşünmesi ve sorgulamasını ve bu kavramlara farklı bir bakış açısıyla bakmanın önemini kavramasına yol açar. Kuşkusuz yürümek, doğada kaybolmak değildir, doğayla barışık bir biçimde yaşamının pratiğidir. Thoreau da bunu yaşayarak deneyimlemiştir. Doğada yazmaktan daha çok yaşamıştır. Gros'un Thoreau'nun bu deneyimine özel bir önem atfetmesinin nedeni, yazarın Thoreau'dan alıntıladığı şu sözde gizlidir: "Aşktan, paradan, şöhretten ziyade hakikati verin bana" (s. 95). Thoreau hakikati doğa anada bulmuştur. Ancak doğanın efendisi olarak değil, onun bir parçası olarak yaşayarak bulmuştur hakikati.

Yürümek hem dini hem de politik bir hareketin de dinamosu olarak çıkar karşımıza Gros'un kitabında. Ancak yazarın kitabında yer verdiği deneyimler, yürümeyi bizatihi araçsallaştıran değil, doğallığında yaşayan deneyimlerdir. Örneğin, yazarın hacının ilk

anlamından yola çıkarak yürüyüşe atfettiği anlam gayet politiktir ve bizi bu yazının başındaki mevzuya geri döndürür, ki bu mevzu belki de insanlığın başından beri kaderidir. Bazıları bir yeri yurt edinir ve o yurdun sahipleri olarak kural koyar. O kurallara uymayanlar ya da o kurallar dogmaya dönüşünce onları sorgulamaya kalkışanlar o yurttan sürgün edilir. Tıpkı Musa gibi, tıpkı İsa gibi, tıpkı Muhammed gibi. Her bir peygamberin yaşadıkları yurtlarından sürgün edilmesi boşuna değildir. Statükoya karşı koyduğun anda, muktedirin suratına haksızlığını haykırdığın anda ya sürgün edilirsin ya çarpmıha gerilirsin ya da baldıran zehri içersin. Hacı'nın ilk anlamı da "yabancı, sürgün"dür. Hacı her ne kadar günümüzde Kudüs ya da Mekke'ye giden olarak bilirse de ilk anlamı unutulmuş gibidir. Zira hacı, yani "peregrinus" esas olarak "yurdundan uzakta yürüyen"dir (s. 99). Hacı kendi yurdunda güven içinde yürüyen kişi değil, her an tehdit altında, her an saldırıya açık çıplak bir bedendir. Günümüzün modern hacılarının mülteciler olduğu gerçeğini tokat gibi yüzümüze çarpıyor bu hacının ilk anlamı. İlk Hristiyan teologların da tasavvuf ehillerinin de bu dünyanın fani olduğuna, bu dünyada sadece yürüyor olduğumuza dikkat çekmeleri de boşuna değildir. Aslında bu her ne kadar mütevekkil ve teslimiyetçi bir bakış açısı gibi görünse de gayet politik bir duruştur. Hiçbir yere ait olmamak, orayı gerçek anlamda da sahiplenmemeyi, onun uğruna savaşmamayı, o sahiplik uğruna hiçbir canlıya zarar vermemeyi de beraberinde getirir. Yunus Emre'nin dizelerinde hayat bulan "Mal sahibi mülk sahibi, hani bunun ilk sahibi, mal da yalan mülk de yalan, var biraz da sen oyalan" felsefesi, ancak yabancı ve sürgün olmakla hayata geçebilir. Ancak bu felsefeyi sahiplenmek, doğaya tahakküm etmekle değil doğaya karışan bir yaşama biçimi benimsemekle mümkün olabilir. Doğaya hükmetmek, aynı zamanda senin gibi düşünmeyen, olmayan hemcinslerine de hükmetmeyi beraberinde getirir. Bu meşruiyet ise, tüm savaş, çatışma, zulüm ve kıyımların da kaynağını oluşturur. Basit bir yürüme eyleminin nasıl politik bir mevzu olduğu Gros'un verdiği örneklerden açık bir biçimde ortaya çıkıyor.

Hazır yürümenin politik bir etkinlik olduğu gerçeğine tekrar dönmüşken, basit bir yürüyüşün koskoca bir ulusu savaşmadan nasıl özgürleştirdiğinden bahsederek satırlarıma son vereyim. Gros, yürüyüşün özündeki tekrarın, yeknesaklığın muazzam bir güce sahip olduğundan bahisle kitabına son veriyor. Bu yeknesaklık ve ısrar aynı zamanda bir direnişe, gizil bir güce ve işgalciyi çaresiz bırakan bir bağımsızlık iddiasına dönüşebilir. Bu yeknesaklığın gücünü Gros, Gandi'nin uzun yürüyüşünde görür. Gandi'nin felsefesinde olan "kör edici parlaklık yerine sakın aydınlık", Hint ulusunun bir yürüyüş ısrarıyla özgürleşmesini beraberinde getirmiştir. Yürüyüş, basit gibi görünse

de yol açtığı sonuçlar itibariyle karmaşık bir etkinliktir. Gandhi'nin yürüyüşündeki asıl güç eylemin alçakgönüllülükle yapıyor olmasındadır. Zira yürümek aslında yoksulların harcıdır. Yoksulun bir yerden bir yere ulaşmak için bacaklarından başka aracı yoktur. Ancak Gandhi'nin yürüyüşündeki alçakgönüllülük elbette yoksullukla aynı şey değildir. Yürüyüş sırasında alçakgönüllülüğe dair öğrenilen en iyi şey, her şeyi bilemeyeceğimiz ve her şeyi yapamayacağımızın farkındalığıdır; yani kısacası haddimizi bilmemizdir. Had bilmek mistik bir teslimiyete değil, insanın sınırlarını bilmesine işaret eder. Sınırlarını bilen insan hem olabildiğine özgür hem de olabildiğine etrafında yaşayan tüm canlılara bağımlı olduğunun farkında olan insandır. İşte yürümek, bu bilinçle beraber gerçek, politik bir etkinlik olup çıkar.

2017 yaz aylarında “adalet” sloganıyla yürüyüşe başlayan Türkiye'nin ana muhalefet lideri Kemal Kılıçdaroğlu, genel kaniye göre iyi bir insan ancak iyi bir lider olarak kabul görmüyordu. Türkiye’de “iyi” bir siyasi lider olmak kolay değildir. “Yumruğunu masaya vurmaya bilmek”, “güçlü görünmek”, “iyi demogoji yapabiliyor olmak”, “dini bütün olmak” lider olabilmenin yolları arasında sayılır. Sokaktaki insanlarla konuşurken bile Kılıçdaroğlu'nun bu niteliklerden yoksun olduğunu en az üç kişiden ikisinden duymamız mümkündür. Adaletin tamamen ortadan kalktığı, hukukun üstünlüğünün yok edildiği, bir gecede binlerce insanın bir Kanun Hükmünde Kararname listesine adı eklenerek emeklerinin bir çırpıda yok edildiği bir dönemde “adalet” sözcüğünü merkeze alarak yürüyüşe başlamak, Kılıçdaroğlu'nu ve onu destekleyen kitleyi masaya vurmadan da lider olunabileceğine ikna etmiş görünüyordu. Yani aslında bu yürüyüş “adalet” sözcüğünün etrafındaki yokluklara işaret ederek yeniden var olabileme umudunu yeşertebilmeye tekabül etmişti. En azından yürüyüşün sonlarında kendisiyle KHK mağdurları kontenjanından birisi olarak görüştüğümüzde edindiğimiz izlenim bu yöndeydi. Ancak Kılıçdaroğlu, yürüyüşe gösterilen teveccühe şaşırmış haldeydi. Bu teveccühün kendisinden ziyade eylemin kendisine, yani yürüyüşe olduğunun farkındaydı. Tek bir kişinin memleketteki haksızlıkları ortadan kaldıramayacağını bilinciyle, “hep beraber yapacağız” diyordu. Yürüyüş, bir anlamda otoriter bir iktidarla nasıl başa çıkabileceğini bilmeyen, öğrenilmiş çaresizliğe teslim olmuş bir kitleye umut oldu. Ancak, yürüyüşün yarattığı politik tavrın devamı gelmedi. Elbette sürekli yürüyüş halinde olmak mümkün değil. Ancak yürüyüşün yarattığı politik bilinç ve özgüvenle kendi yolundan gitmek de mümkündür. Ancak muktedirin açtığı yola mahkûm olmadan kendi yolunu bulabildiği zaman gerçek bir kitle hareketine yol açabilmek mümkün olacaktır. Bir zamanların muktedir politikacısı Demirel'in söylediği

gibi belki “yollar yürümele aşınmayabilir”, ama verili zihniyet, statüko, tahakküm, esaret, baskı, zulüm ve adaletsizlik ancak ve ancak yürümele aşınır.

Kaynakça

Agamben, G. (2001). *Kutsal İnsan, Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*. (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Davis, W. (2015). *Yol Bilenler: Kadim Bilgeliğin Modern Dünyadaki Önemi*. (A. Terzi, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.

Gros, F. (2017). *Yürümenin Felsefesi*. 6. Baskı. (A. Ulutaşlı, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.

Nietzsche, F. (1997). *Böyle Buyurdu Zerdüşt*. (T. Oflazoğlu, Çev.). İstanbul: Cem Yayınları.

Penn, S. (Yönetmen). (2007). *Into the Wild*. [Film]. ABD: Art Linson Productions.

Thoreau, H. D. (2017). *Walden Gölü, Ormanda Yaşam*. (C. Turan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.